Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
Porkkalankatu 13 C
00180 HELSINKI

29.4.2022

Lakivaliokunnalle

VNS 1/2022 vp Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta

LAUSUNNON 26.4.2022 TÄYDENNYS

Valtioneuvosto on antanut eduskunnalle ajankohtaisselonteon turvallisuusympäristön muutoksesta

Lakivaliokunta on pyytänyt Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriltä lausuntoa selonteosta. Lausuntoa pyydetään oikeusministeriön hallinnonalan ja lakivaliokunnan toimialan näkökulmasta (mm. yhteiskunta ja oikeusjärjestyksen toiminnan turvaaminen, vaikutukset sisäiseen ja rajaturvallisuuteen OM hallinnonalalla, eri rikollisuuden muodot ja niiden mahdollinen lisääntyminen, sotarikosten ym. tutkinta ja vastuuseen saattaminen, Ukrainasta pakenevien vastaanotto ja vaikutukset OM hallinnonalalla).

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ja täydentää lausuntoaan kunnioittaen seuraavasti.

Määrärahan ja lisäresurssien tarve

Muuttuneesta tilanteesta johtuviin menopaineisiin liittyy suurta epävarmuutta.

Hallitusohjelman tavoitteen mukaisesti oikeudenhoidon riittävät resurssit turvataan ja oikeudenkäyntien kokonaiskestoa lyhennetään.

- syyteharkinnan ja oikeudenkäyntien käsittelyaikojen lyhentämiseen tehdään 4 milj. euron vuotuinen tasokorotus vuoden 2022 korotusta vastaavasti.
- syyttäjälaitoksen toimintamenoihin tasokorotus on 0,45 milj. euroa
- muiden tuomioistuinten toimintamenoihin tasokorotus on 3,55 milj. euroa.
- hallinto-oikeuksien ympäristö-, maankäyttö- ja rakennusasioiden käsittelyaikojen lyhentämiseen osoitetaan vuosittainen 3 milj. euron lisämääräraha vuosille 2023—2026.
- turvapaikanhakijoiden oikeusturvan parantamiseksi korkeimman hallinto-oikeuden resursseja vahvistetaan vuosittain 1 milj. euroa ja muiden tuomioistuinten resursseja 2,5 milj. euroa.
- tuomioistuimien määrärahoissa huomioidaan myös hyvinvointialueiden vaikutus 2,5 milj. euroa vuodelle 2023.
- lisäksi oikeudenhoidon turvaamiseen kohdistetaan eri viranomaisille jakautuva 12 milj. euron vuosittainen lisäys.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirillä ei tietoa, kohdistetaanko mainitun 12 milj. euron vuosittaisesta lisäyksestä osa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toiminnan tukemiseen ja jos, minkä suuruinen kohdennus on kyseessä.

Maahanmuuton lisämenot

Huhtikuun 7. päivään mennessä n. 17 000 Ukrainan kansalaista on hakenut Suomesta kansainvälistä suojelua Venäjän hyökkäyksen jälkeen. Maahanmuuton lisämenoihin varataan kehyskaudelle n. 0,8— 0,3 mrd. euroa vuodessa mm. vastaanoton menoihin ja asiakkaille maksettaviin tukiin sekä Maahanmuuttoviraston toimintamenoihin, perusopetukseen valmistavaan opetukseen ja varhaiskasvatukseen. Lisäksi määrärahaa varataan kotoutumiskoulutukseen, valtion korvauksiin kotouttamisesta, etuusmenoihin sekä oikeusministeriölle turvapaikanhakijoiden oikeusturvan ja perheenyhdistämisen menoihin.

Menoihin liittyy suurta epävarmuutta. Määrärahatarve on riippuvainen mm. tulijoiden toteutuvasta lukumäärästä ja heidän työllistymisestään. Määrärahatarve perustuu arvioon, jonka mukaan v. 2022 jätettäisiin 60 000 tilapäisen suojelun hakemusta ja 6 000 turvapaikkahakemusta. Vuosina 2023—2026 turvapaikkahakemusten lukumääräksi arvioidaan 5 000— 5 500 vuodessa.

Julkisen talouden suunnitelmassa ei ole suoraan osoitettu määrärahaa oikeusapu- ja edunvalvontapiirien maahanmuutosta aiheutuviin lisämenoihin. Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin saaman tiedon mukaan toimialan resursseja voitaisiin vahvistaa maahanmuutosta aiheutuneiden lisämenojen johdosta noin 0,2 milj. eurolla. Ukrainasta saapuvien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon varataan yhteensä n. 592 milj. euroa kehyskaudella, Ukrainasta tulevien vastaanoton asiakkaiden tukiin varataan vastaavasti kehyskaudella 118 milj. euroa. Tästä aiheutuvaan hakemusten käsittelyyn Maahanmuuttoviraston resursointia lisätään v. 2023.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri pohtii, ovatko resurssit oikeasuhteisesti osoitetut, jotta kansainvälisen suojan hakijoiden oikeusturvan toteutuminen voidaan varmistaa koko ketjun osalta.

Muuta

Ukrainan sodan aikana nousseet yhteiskunnalliset haasteet kuten kansainvälisen suojelun hakijoiden oikeusturva, eriarvoisuuden ja haavoittuvassa asemassa olevien huomioiminen, perus- ja ihmisoikeuksien vahvistaminen sekä kansalaisten ja yritysten ylivelkaantumisen torjunta vaikuttavat suoraan oikeusapu- ja edunvalvontapiirien toimintaan ja lisäävät hallinnonalan palvelujen tarvetta. Vaikka tilanne näkyy osin jo nyt toimialan arjessa, vaikutusten arvioidaan tulevan viiveellä.

Kansainvälistä suojelua koskevien asioiden painopiste on siirtynyt yksityiseltä sektorilta oikeusaputoimistoihin. Kansainvälistä suojelua hakevien määrä on muuttunut Suomessa nopeasti Venäjän aloitettua hyökkäyssodan Ukrainassa. Huhtikuun 7. päivään mennessä noin 17.000 Ukrainan kansalaista on jo hakenut Suomesta kansainvälistä suojelua Venäjän hyökkäyksen jälkeen.

Viisumivapauden vuoksi ukrainalaiset pääsevät 90 päiväksi Eurooppaan. Ukrainasta paenneiden auttamiseksi EU:ssa on otettu käyttöön tilapäisen suojelun direktiivi. Neuvoston päätös tuli voimaan 4.3. ja jätti jäsenmaille harkintavaltaa suojelun tarkan kohderyhmän määrittämiseen. Suomessa suojelua annetaan EU-tason päätöstä laajemmalle Ukrainasta paenneiden joukolle. Valtioneuvosto päätti asiasta 7.3. ja päätös on voimassa 4.3.2023 saakka. Päätöstä suojelun antamisesta voidaan EU:ssa tarvittaessa pidentää 6 kuukauden jaksoissa, yhteensä enintään 3 vuoteen. Jos tilanne muuttuisi ja EU:ssa katsottaisiin, että Ukrainaan olisi mahdollista palata turvallisesti ja pysyvästi, suojelu voitaisiin myös neuvoston päätöksellä päättää lyhyemmässäkin ajassa.

Tilapäisen suojelun myöntäminen mahdollistaa sen, että suojelua voidaan tarjota rajatulle joukolle nopeassa ja turvapaikkamenettelyä kevyemmässä prosessissa.

Kuten turvapaikanhakijoilla, tilapäistä suojelua saavilla on oikeus asua vastaanottokeskuksessa ja oikeus vastaanottokeskuksen järjestämiin palveluihin. He saavat esimerkiksi terveydenhuollon palveluita ja välttämättömiä sosiaalihuollon palveluita, ja heidän välttämätön toimeentulonsa turvataan. Halutessaan he voivat järjestää asumisensa myös itse. Tilapäistä suojelua saavilla on välittömästi oikeus tehdä työtä. Heillä on myös oikeus oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tarjoamiin palveluihin.

Talous- ja velkaneuvonta

Helmikuussa 2022 alkanut Venäjän hyökkäys Ukrainaan langetti vakavan varjon maailmantalouden ylle. Sotaan liittyvä epävarmuus heikentää kuluttajien ja yritysten luottamusta ja kiihdyttää inflaatiota Myös pitkään jatkunut koronapandemia heikentää edelleen taloudellista tilannetta. Kun otetaan huomioon, että kotitaloudet olivat ennätyksellisen velkaantuneita jo ennen koronaviruspandemiaa ja Venäjän hyökkäyssotaa, on selvää, että sekä talous- ja velkaneuvonnan palvelujen että ennakoivan talousneuvonnan tarve tulee merkittävästi kasvamaan lähitulevaisuudessa. Tilanteen ennustetaan jatkuvan pitkään. Mainitusta syystä Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri pitää erittäin tärkeänä turvata talous- ja velkaneuvontapalvelujen riittävä määrärahataso koko kehyskauden.

Palvelujen perustason turvaamisen lisäksi erittäin tärkeää on jatkaa hyvin alkanutta ennaltaehkäisevän toiminnan kehittämistä. Ennaltaehkäisevällä ennakoivalla talousneuvonnalla merkittävä kansantaloudellinen ja syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus. Verkostomainen työskentely laajasti eri organisaatiotasoilla ja ennen kaikkia paikallinen yhteistyö sosiaalitoimen, ulosoton, talous- ja velkaneuvonnan ja muiden sidosryhmien välillä tukee asiakkaiden kokonaisvaltaista auttamista. Hyvin järjestetyllä ja tuotetuilla talous- ja velkaneuvonnan palveluilla sekä ennalta ehkäisevällä verkostomaisella toiminnalla on merkittävä kansantaloudellinen ja syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus.

Julkinen oikeusapu

Julkisessa oikeusavussa on jouduttu viime vuosina määrärahojen puutteen vuoksi vähentämään henkilöstöresursseja ja virkoja on ollut lupa täyttää vain määräaikaisesti. Kuitenkin samaan aikaan palvelujen tarve on ollut suuri. Sopeuttamistoimet ovat johtaneet siihen, että virkoja on ollut vaikea täyttää ja jonot palveluihin kasvaneet. Samalla palvelua on pystytty antamaan huomattavasti pienemmälle joukolle avun tarvitsijoita. Valtakunnallisesti oikeusavussa pystyttiin hoitamaan vuonna 2021 noin 5.000 juttua edellisvuotta vähemmän.

Heikentynyt taloudellinen tilanne sekä Venäjän aloittama hyökkäyssota Ukrainaan tulevat lisäämään palvelujen tarvetta oikeusavussa. Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin näkemyksen mukaan palvelu pystytään turvaamaan nykytasoisena voimassa olevin resurssein, mikäli virkatehtäviä hoitamassa ovat vakituiset virkamiehet. Mikäli Ukrainan tilanteen johdosta asiakasmäärä merkittävästi lisääntyy, on viivytyksetön lisäresurssointi välttämätön.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiinnittää huomiota siihen, että oikeusaputoimistoissa pyritään tarjoamaan oikeudellista apua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mm. antamalla oikeudellista neuvontaa niin puhelimitse kuin chat-palvelun

kautta sekä panostamalla sovittelutoimintaan. Varhaisen avun palvelulla ja neuvonnalla sekä aktiivisella sovittelulla on merkittävä ennaltaehkäisevä ja asioiden eskaloitumista estävä vaikutus. Oikeusapuun panostamalla voidaan siten tehokkaasti vaikuttaa muun oikeuslaitoksen ja erityisesti tuomioistuinten kuormituksen määrään. Oikeusavun merkitys on syytä muistaa myös laajemmin tärkeänä osana koko oikeudenhoidon ketjun toimivuutta arvioitaessa. Oikeudenkäyntien kokonaiskeston lyhentäminen ja oikeusturvan toteutuminen edellyttää myös laadukasta ja riittävästi resurssoitua oikeusapua.

Taloudellisen tilanteen heikentyminen näkyy edelleen oikeusavun maksullisen toiminnan tuotoissa. Asiakaslaskutus noin 500 000 euroa kehystasoa alhaisempi. Tilanne heikentää oikeusavun taloudellista tilannetta ja vaarantaa siten julkisen oikeusavun asiakkaiden oikeusturvaa.

Yleinen edunvalvonta

Edunvalvonnan päämiesmäärät ovat olleet jo pitkään jatkuvassa kasvussa. Digi- ja väestötietoviraston ruuhkasta johtuen päämiesten määrän kasvu on ollut tilapäisesti pysähtyneenä vuosina 2020-2021.

Ennusteiden mukaan edunvalvonnan päämiesmäärä kasvaa poikkeustilanteen päätyttyä edelleen noin 3 % vuosivauhdilla, mikä tarkoittaa noin 1.000 päämiehen lisäystä per vuosi. Kasvu edellyttää lisähenkilöstön palkkaamiseen pysyvää rahoitusta. Henkilöstöä on toistaiseksi jouduttu palkkaamaan määräaikaisesti ylimääräisellä lisärahoituksella. Tätä ei voida pitää kestävänä tai päämiesten edun mukaisena ratkaisuna.

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiinnittää huomiota siihen, että yleisen edunvalvonnan päämiesten hoidettavien asioiden laatu on muuttunut entistä laajemmaksi ja kompleksisemmaksi, mikä lisää annetun palvelun tarvetta ja siihen tarvittavia voimavaroja. Päämiesten asioiden hoitamiseen kuluu normaalia enemmän työaikaa ja ne vaativat enemmän osaamista. Mittareina on käytetty mm. hoidettavana olevan omaisuuden määrää, velkojen määrää, kirjanpidon tapahtumien määrää sekä haettujen lupien määrää. Myös henkilöstön liikkuvuus ja kansainvälistyminen on jatkuvasti kasvussa. Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri on huolissaan Digi- ja väestötietoviraston ruuhkasta johtuvien käsittelyviiveiden vaikutuksista päämiesten asioiden hoitoon ja päämiesten oikeusturvaan.

Lisärahoituksen myöntämistä koskien Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri haluaa kiinnittää huomiota siihen, että päämiesmäärän kasvaessa lisääntyvät myös edunvalvonnan palkkiotulot valtiolla. Kasvu on noin 800.000 euroa vuodessa.

Lopuksi

Virasto kantaa huolta kasvavien ICT-menojen sekä toiminnan jatkuvan digitaalisen kehittämisen ja turvaamisen voimavaroista. Toimialan ict-kustannukset ovat kasvaneet yli kaksinkertaisiksi vuosina 2016-2019 (3.9 milj v. 2016 ja 10.5 milj v. 2020). Sähköisen asioinnin ja digitaalisten palvelujen kehittämiset ovat kriittisen tärkeitä toimialalle ja myös olemassa olevien ICT-järjestelmien ylläpitoon ja kehittämiseen ja turvaamiseen poikkeusoloissa tulee panostaa aktiivisesti.

Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtävänä on haavoittuvimmassa asemassa olevien oikeudellisten ja taloudellisten etujen ajaminen, puolustaminen, edistäminen, valvominen ja vahvistaminen. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tavoitteena on, että oikeusturvapalvelut ovat kaikkien saatavilla, kaikissa olosuhteissa. Työ oikeusapu- ja

edunvalvontapiireissä on osin pahasti ruuhkautunutta ja jonot palveluihin pidentyneet. Henkilöstö on kuormittunutta ja vaihtuvuus suurta. Työvoimapula vaikeuttaa uuden henkilöstön rekrytointia.

Hyvin järjestetyillä, tuotetuilla ja resurssoiduilla oikeusturvapalveluilla varmistetaan, että korkealaatuinen oikeusturva on kaikkien saatavilla ja huolehditaan oikeusvaltion toimivuudesta kaikissa olosuhteissa, myös poikkeusaikana.

Kunnioittaen

Kurki Marjo 911727061

Allekirjoittaja Kurki Marjo 911727061
DN: cn=Kurki Marjo 911727061, c=FI, o=Oikeusministeriö, email=marjo.kurki@oikeus.fi
Päivämäärä: 2022.04.29 12:55:41 +03'00'

Marjo Kurki

johtaja

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri